

Postmodern Dönemde Batıdaki İslam Düşmanlığının Artması Durumu: İslamofobi

*The State of the Rise of Hostility to Islam in the Postmodern Era of the West:
Islamophobia*

Hakan SAMUR¹

ÖZET

Kapitalist zenginleşme ve sekülerleşme, Batı modernleşmesinin en önemli iki özelliğidir. Özellikle 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren her ikisi de Batı'nın düşünce ve pratiğinde olmazsa olmaz konuma gelmişler ve bu konularını postmodern dönemde de sürdürmüşlerdir. Kendi içinde yüzlerce yıllık bir mücadele sonucunda Hıristiyanlık karşısında üstünlüğünü ilan eden seküler modernist akıl; bütün bu süre boyunca İslam'ı ve Müslümanları da hem kapitalist yayılmacılığı karşısında en büyük rakip görmüş hem de Aydınlanma sonrasında oryantalist tahrife tabi tutmuştur. 1990'larla beraber Soğuk Savaş sona erip, yeni dünya düzeni arayışlarına girildiğinde de, aynı akıl tarihsel İslam düşmanlığını yeniden hatırlamış ve İslamofobi gibi büyük bir projeyi devreye sokmuştur. Elinizdeki çalışma; İslam'ı ve Müslümanları birçok kötülük ve tehditle bir tutmayı ve onlardan korkmayı ifade eden İslamofobinin neden post-modern bir Batı projesi olduğunu, bu projenin arkasındaki önemli sebeplerden hareketle açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, modernleşme, sekülerizm, kapitalizm, postmodern

ABSTRACT

Capitalist enrichment and secularisation are the two most important properties of western modernity. Especially, since the second half of the 18th century, both have become a *sine qua non* in the Western thought and practice, and continued their positions during the postmodern era. The secular modernist mind, which declared its supremacy over Christianity through a centuries-old struggle, has seen Islam and Muslims both as the most potent rival against its capitalist expansionism and put them through orientalist falsification. With the end of the Cold War in the 1990s and with the beginning of a search for a new world order, the same mind has remembered its historical hostility to Islam and put a mega project, Islamophobia, into service. Moving from its main causes, this study attempts to explain why Islamophobia that equates Islam and Muslims with many evils and threats is a postmodern Western Project.

Keywords: Islamophobia, modernisation, secularism, capitalism, postmodern

¹ Doç.Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hsamur@hotmail.com

Giriş

Kanada'da kendi halinde 300 nüfuslu ve bir tane dahi Müslümanın yaşamadığı küçük bir yerleşim merkezi düşünün ki yerel yönetimi tarafından kadınların taşlanarak ya da asit dökülerek öldürülmelerini yasaklayan bir karar alınmış olsun (Razack, 2008, s.5). Ya da Macaristan'da sadece iki Müslümanın yaşadığı küçük bir kasabanın belediye başkanı, daha sonra ülkenin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olsa bile, cami, ezan, başörtüsü ve peçe gibi İslami unsurlara yasak getirsin (Noack, 2017). Bahsedilen örnekler ve bunlar gibi daha niceleri İslamofobinin yani İslam'dan ve Müslümanlardan duyulan korkunun ve onlara yönelik düşmanlığın Batı¹ ülkelerinde hangi boyutlara ulaştığının çarpıcı birer göstergesi niteliğindedir. Nitekim; çocuk ya da yetişkin, kadın ya da erkek öncelikle Batı ülkelerinde ve daha sonra da dünya üzerinde yaşayan bütün Müslümanların nasıl nefret söylemlerine, ayrımcılığa ve fiili saldırılara maruz bırakıldıklarına, onların meşru hedef konumuna getirildiklerine (Miller vd., 2015) ve İslamofobik tutum ve eylemlerin Batı ülkelerinin politik, kültürel ve toplumsal alanlarında nasıl arttığına ilişkin hemen her gün yeni verilere, akademik yayınlara ya da medya haberlerine rastlamak mümkündür.

Eğitim, sağlık, gelir düzeyi, politik istikrar ve daha birçok gelişmişlik göstergesi üzerinden çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin koşullarına bakıldığında, genellikle pek iç açıcı durumda olmadıkları ve İslamofobinin yaygınlaşmasında Müslümanların ciddi sorumluluklarının bulunduğu ilk elde kolayca söylenebilir. Bunun yanında, kendisini İslam'la irtibatlandıran bazı kişi veya örgütlerin yakın dönem tarihinde gerçekleştirdikleri ve dünyanın birçok yerinde patlak veren terör eylemleri de İslamofobinin artmasının en önemli sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Ancak, her ne kadar objesi İslam ve öznesi Müslümanlar olsa da, İslamofobinin yaklaşık son çeyrek asırda Batı ülkelerinde ve onların etkisiyle başka pek çok yerde en ciddi gündem maddelerinden biri haline gelmesi tek başına Müslüman toplumların gelişmişlik düzeyleriyle ya da tutumlarıyla açıklanamayacak bir sorundur. İslamofobi hususunda Batı ülkelerinin sorumluluklarının daha fazla ve öncelikli olduğunu ve hatta İslamofobinin bizzat Batı tarafından üretilen ve sürdürülen bir "proje" olduğunu iddia edebilmek için de ciddi bir zemin bulunduğunu söylememiz mümkündür. Her şey bir yana, bizzat sorunun adlandırılması için seçilen kavram yani her hangi bir şeyden aşırı ve irrasyonel şekilde korkmayı ifade eden fobi kelimesi ile bir buçuk milyardan fazla insanın bağlı olduğu bir inanç sisteminin adını birleştirerek üretilen İslamofobi bile, sorunun nasıl maksatlı bir iradenin eseri olduğunu göstermektedir. Nitekim daha önce yaptığımız yayınlarda hem Batı Avrupa ülkelerinde İslamofobik davranışların boyutlarına ilişkin çok çeşitli sayısal veriler paylaşmış hem de bu davranışların ortaya çıkmasında, kendi demokratik ve çokkültürlü söylemleriyle çelişmek pahasına söz konusu ülkelerin eğitim, medya gibi araçlarla ya da politikacı, entelektüel gibi aktörlerle

¹ Batı kavramı bu makalede; politik kültürünü günümüzde liberal demokratik normlara ekonomik yönelimini de kapitalizme dayandıran Batı Avrupa ve ABD ile bunlarla aynı ideolojik havzadaki Kanada ve Avustralya gibi ülkeleri ifade etmektedir.

nasıl sistemli ve bilinçli bir strateji izlediklerini dile getirmeye çalışmıştık (Samur, 2016; Samur, 2017).

Bu çalışmamızda ise, zaten hakkında pek çok yayın yapıldığını belirttiğimiz İslamofobik tutum ve davranışları veya onların ortaya çıkmasında rol alan güncel politika ve araçları tekrar etmek yerine konuya çok daha geniş ve tarihsel bir perspektiften yaklaşarak, Batı'nın yakın dönemde İslamofobiyi niçin bilinçli bir strateji olarak benimsediğinin temel sebepleri üzerinde duracağız. İslamofobinin temel sebepleri hakkındaki genel kanaatimiz şudur: İçinde bulunduğumuz postmodern dönem kendine özgü bir takım koşullara sahip olsa bile, kapitalizm ve sekülerizm gibi en önemli iki özelliği üzerinden analiz edildiğinde neredeyse dokuz asırdır kesintisiz olarak devam eden Batı modernleşmesinin bir devamı niteliğindedir. Öte yandan, İslam ve Müslümanlar asırlarca aynı Batı'nın en önemli ötekisi konumunda yer almışlar ve bu konum, Soğuk Savaş döneminde görece olarak arka plana itilmiştir. İşte Müslümanların; postmodern dönemin kendine özgü koşullarında ve özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ortaya çıkan konjonktürde kapitalist ve seküler Batı'nın yeniden üretilen ve odağa yerleştirilen ötekisi konumuna getirilmeleri gerekmiştir ki bu da ancak İslamofobi oluşturma üzerinden sağlanması hedeflenen bir gereksinimdir. Yakın dönemde Batı'yı, Müslümanları yeniden ana hedef tahtasına oturtma yoluyla yeni bir düzen arayışına götüren postmodern koşulları ve Soğuk Savaş sonrası konjonktürü açıklamaya geçmeden önce; aşağıda birinci bölümde Batı'nın kapitalist ve seküler modernleşme süreci ve bu süreç boyunca Müslümanlarla mücadelesi hakkında kısa bir tarihsel arka plan aktarılacaktır. Modernleşmenin kapitalist ve seküler yönlerine vurgu yapmamızın nedeni, postmodern döneme hâkim olan anlayışın bunlarla sıkı sıkıya bağlı olmasındandır.

1. Modernleşmenin Tarihi Arka Planı ve Müslümanlarla Mücadelesi

Batı'nın Avrupa merkezli modernleşme süreci çok uzun bir süreye yayılmıştır. Bu sürecin en belirgin özelliklerinden biri kapitalist zenginleşmeye dayalı olmasıdır çünkü ilk tohumlarının atılışı bile 12. yüzyıldaki tarım devrimine ve ticaretin canlanmasına bağlıdır. Sonraki yüzyıllarda da söz konusu zenginleşmenin en kilit unsurlarından olan rekabet ve rekabetin ortaya çıkardığı devamlı yeni ve farklı şeylere ulaşma ihtirasıyla beslenmiştir. Zaman içerisinde çok ciddi dönüm noktalarını ve çatışmaları tecrübe etse de Batı modernleşmesi; esas olarak ve kesintisiz denebilecek bir anlayışla bu rekabetçi kapitalist mantığa dayanarak yol almıştır. Günden güne daha da hız kazanan bu yol alışı büyük mesafe kat etmiş ve özellikle fiziki doğayı kontrol altına alma, teknik-teknolojik anlamda ilerleme ve maddi refaha ulaşma hususunda önemli bir performans sergilemiştir.

Elbette ki neredeyse bin yıla yayılan bütün bu süreç düşünsel-felsefi anlamda da yaşanan bir değişimden bağımsız olarak ele alınabilecek bir durum değildir. Tam bu noktada; Batı modernleşmesinin en belirgin özelliklerinden birinin, insanın din ile olan ilişkisinin sorgulanması hususu olduğunu ve pratikteki sonucu dinin toplumsal yaşam içerisindeki etki alanlarının giderek daraltılması yönünde seyir takip eden bu sorgulama

işinin de, bin yıllık sürecin en kritik düşünsel altyapısını oluşturduğunu söylemek yanlış sayılmamalıdır. Dini alanla ilişki üzerinden Batı modernleşmesini okuduğumuzda daha özet bir ifade ile denilebilir ki Batı toplumlarının modernleşmesi bir yanıyla kapitalist zenginleşme, diğ er yanıyla da uzun zamana yayılmış bir sekülerleşme sürecidir. Burada sekülerleşmeden kastımız şudur: İlahi oldukları kabul edilen buyrukların ve o buyruklar üzerinden varlık sebeplerini oluşturan Kilise gibi yapıların; bireylerin ve toplumların kararları ve hareket tarzları üzerindeki etkilerinin sınırlandırılması, pek çok alanda ortadan kaldırılması ve hatta tamamen yok sayılmasıdır. Bu uzun sekülerleşme sürecine biraz daha yakından bakarsak:

Hristiyan Avrupa betimlemesi daha dokuzuncu yüzyılın başından itibaren yerleşmiş ancak zaman içerisinde Hristiyanlığın içeriği ve toplumsal-siyasal rolü kapitalist zenginleşme ile etkileşim üzerinden büyük değişim geçirmiştir. 16. Yüzyıl Avrupası için dile getirilen bir soru vardır: Skolastik dini anlayışa başkaldırı niteliğindeki Protestanlık mı kapitalist toplumun önünü açmıştır yoksa kapitalist serpilme mi dini alanda yepyeni ve daha liberal bir bakış açısını doğurmuştur? (Yavuz, 2012, s.149). Bu önermelerden her biri için öne sürülebilecek güçlü argümanlar vardır ancak iki taraf arasındaki söz konusu etkileşim ve çatışmayı çok daha öncesine, kapitalist modernleşmenin belki de ilk filizlerinin atıldığı dönemlere götürmek mümkündür. Yani Ortaçağın sonlarına doğru bir yandan ticaret canlanırken, kentler ortaya çıkarken ve sermaye birikimi yavaş yavaş kendisini gösterirken diğ er yandan da Katolik Kilisesi'nin felsefi alandaki tekeli sorgulanmaya başlanmıştır. Öyle ki Klasik Yunan dönemi eserlerinin Latinceye çevrilmesi ve ardından da yeni yeni ortaya çıkan Üniversitelerde okutulmaya başlanması yoluyla 12. Yüzyıldan itibaren Yunan filozoflarının görüşleri ile Kilisenin öğretileri arasında derin farklılıklar bulunduğu ortaya çıktığında; hem bir yandan söz konusu farklılıkların açıklanması hususunda Çifte Hakikat Öğretisi gibi² seküler düşüncenin ilk somut örnekleri gündeme getirilmiş hem de Kiliseye rağmen, Klasik Yunan uygarlığı Batı düşüncesinin kökleri olarak daha o dönemlerden kabul edilmeye başlanmıştır.

Ekonomik değişim ve felsefi değişimden hangisinin diğ eri açısından tetikleyici olduğu hususunda farklı bakışlar olsa bile burada konumuz açısından önemli olan şudur: Özü itibari ile dünyevi bir karaktere sahip olan kapitalist zenginleşme, Batı Avrupa'nın kimi bölgelerinde zincirlerini kırıp yukarıda bahsettiğimiz rekabet ve değişim sürecine girdiğinde kendisine ayak bağı olacak unsurların en başında yer alan Kilise'nin mevcut otoritesinden ve toplum içindeki fonksiyonel konumundan ciddi bir rahatsızlık duymuştur. Bu açıdan bakıldığında Kilise'nin tekeline ilk kapsamlı başkaldırı ve modern çağlardaki sekülerleşme sürecinin de somut başlangıç tarihi niteliğindeki Rönesansın, ticaretin geliştiği alanlarda serpilmesi sürpriz sayılmamalıdır.

12. Yüzyıldaki ilk filizlenmenin ardından varoluş meselesini ağırlık merkezi dinde ve ilahi yaratıcıda olan bir anlayış yerine, insanda olan bir anlayış üzerinden ele alma

² Akla dayalı felsefe ile vahye dayalı dinin, birbirlerinden farklı ve fakat birbirlerine zarar vermeyecek kendi hakikatleri bulunduğunu savunan öğretisi.

Rönesans döneminde kendini gösterse (Gökberk, 2016) ve bunun mimariden edebiyata pek çok somut açılımları olsa bile Kilise'nin gücünün kırılması ve seküler düşüncenin etki alanının genişletilmesi kolay olmamıştır. Coğrafi keşiflerin etkisiyle iyice ufukları genişleyen Avrupalılar, artan zenginleşme ve rekabet üzerinden 16. Yüzyılla beraber artık kesin olarak modern çağlara adımını atarken; Kilise'nin eleştirilmesi de Reform hareketleri üzerinden aktif bir mücadele alanına taşınmıştır. Uzun ve kanlı Reformist başkaldırı Westphalia (1648) ile siyasi sonuca ulaştığında ve büyük bir kesinlikle zafer kazandığında; geleneksel Kilise otoritesinin pek çok bakımdan sarsıldığı ve bireyin özgürlük alanının daha fazla genişlediği bir Avrupa ortaya çıkmıştır. Bu arada özellikle fiziki evrene ait olayların öteden beri yine Kilise eksenli açıklanmasının sorgulanamazlığını kabul etmeyen öncü bazı bilim adamları, matematik ve fizik kuralları üzerinden kendi görüşlerini ortaya koymaya başlamışlardır.

18. Yüzyılla beraber Avrupa'nın yürüyüşü öyle bir hal almıştır ki sadece Katolik Kilisesi'nin değil, ilahi bir gücün varlığına inanılarak üretilen her türlü düşüncenin, devletleri ve toplumları düzenleme fonksiyonu tamamen zeminini kaybetmeye başlamıştır. Bireyin iradesini, söz konusu fonksiyon açısından tek belirleyici unsur olarak kabul etmekle ve akıl, mantık ve bilim yoluyla insanlığın ilerleyiş formülünü öne sürmekle Aydınlanma Avrupası artık modern döneme ait olan düşünce tarzlarının, politik yaklaşımların ve baskın insan profilinin kesin olarak başladığını ilan etmiştir. Hatta modern dönemin miladı olarak sekülerizmin mutlak üstünlüğünü ilan ettiği Aydınlanma dönemini kabul edenler bile vardır (Wakefield, 2013; Appleby, 2011).

18. Yüzyıldan sonra gittikçe yaygınlık kazanan seküler modernleşmeci düşünce; akılcılık, bilimsellik ve sonraları da bunlara katılan sivil toplum, özel mülkiyet, özgürlük, demokrasi, çoğulculuk, vs. gibi kavramlarla ve bütün bunların ekonomik, siyasi ve/veya toplumsal alanlarda çeşitli form ve derecelerde pratiğe geçirilmesiyle günümüz Batı toplumlarını şekillendiren en baskın düşünsel-yönetsel yaşam tarzı halini almıştır. Elbette ki orada da kalmamış ve orijinali Batıda bulunan modernleşme ve modern toplum olgusu; taklit, uyarılma veya emperyal baskı yoluyla başka coğrafyalara da yayılmıştır. Şunu da eklemek gerekir ki, modern Batı ana başlığı altında kabaca son iki yüzyılı aşkın dönemde ileri sürülen, hatta pratiğe dönüştürülen ve aralarında kapitalist modernleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm üreteceği iddiasıyla sunulanların da bulunduğu bütün temel ekonomik ve/veya siyasi yaklaşımların belki de en önemli keşişim noktaları seküler düşünceye bağlılıkları olmuştur. Ulus devlet anlayışından faşizme, komünizmden liberal demokrasiye kadar söz konusu olabilecek her türlü modern yaklaşım içinde dine-ilahi güce dayalı söylem hiçbir zaman yapı kurucu referans olarak alınmamış, kimi zaman tamamen yok sayılmış ya da en fazla kendi doktrinlerini topluma benimsetmek için elverişli bir araç olarak kullanılmıştır.

Kısaca özetlersek: Bir yandan maddi zenginleşme ve kapital birikimini üzerinde yükseldiği temel sütunlardan biri haline getiren Batı modernleşmesi diğer yandan da önce Kilise'nin kimi görüşlerinin felsefi düzlemde eleştirilmesi ve alternatiflerinin sunulması, daha sonra Kilise ile mücadelenin aktif çatışma alanına taşınması ve en nihayetinde Kilise ile birlikte neredeyse bütün dini-metafizik inanışların siyasi, ekonomik ve diğer toplumsal alanları düzenleme fonksiyonunun ortadan kaldırılması

şeklinde bir rotayı uzun yüzyıllara yayarak izlemiştir. Bütün bu süre boyunca Avrupa, Hıristiyanlık üzerinden kendi iç hesaplaşmasını yaparken ve Hıristiyanlığı, kapitalist zenginleşmesine sorun çıkarmayacak bir konuma getirirken; başka bir dinle yani İslam'la ve onun takipçisi Müslümanlarla olan ilişkisi ise fazla değişiklik göstermeyen bir çizgide devam etmiştir. Söz konusu çizgi hem Kilisenin ve dini düşüncenin baskın olduğu dönemlerde hem de seküler düşüncenin ağırlığının hissedildiği dönemlerde hemen her zaman Müslümanların *öteki* konumunda buldukları olumsuz bir durumu ifade eder.

Daha dokuzuncu yüzyıla beraber Avrupa'nın, Hıristiyanlıkla özdeşleştirilmesindeki en önemli faktör İslam'ın dinamik bir güç olarak kısa sayılabilecek bir zaman diliminde yayılması ve Avrupa için ciddi tehdit oluşturmasıdır. Haçlı seferleri başta olmak üzere Hıristiyan din adamlarının Ortaçağ'daki aktif tutumları göstermektedir ki, Katolik Kilisesi toplum üzerindeki kontrolünü devam ettirebilme ve siyasi alanı etkileyebilme noktasında Müslümanların ötekileştirilmesine dayalı bir siyaset yürütmüş ve İslam, Hıristiyanlık için en büyük problem sayılmıştır (Southern, 1978; Epstein, 2014). Sonraki yüzyıllarda da İslam tehdidi hem din adamları hem de siyasi otoriteler tarafından her zaman gündemde tutulmuştur. Öyle ki Katolikler bir yana, 16. Yüzyılda Kilise'nin skolastik anlayışına başkaldıran Martin Luther bile İslam'a olan düşmanlığını açık bir şekilde vurgulamaktan geri kalmamış, hatta Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelede Kilise'nin kararlarına destek olmuştur (Francisco, 2007).

Dini-ilahi kaynakların hayata müdahalesine zaten ciddi bir karşı duruşun başladığı Aydınlanma döneminde, İslam'a yönelik düşmanlığın da daha ileri ve daha küçümseyici bir boyuta taşınması beklenebilecek bir durumdur. Esasında bu yeni boyut pratik bir gereksinimin de doğal bir karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Günden güne ekonomik gelişimini artıran ve hatta 18. Yüzyılın son çeyreği ile beraber Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren Avrupalı devletler, yeni hammadde ve pazar alanları bulmak için hızlandırdıkları sömürgecilik faaliyetlerini çoğunlukla Müslümanların yaşadıkları coğrafyalarda yoğunlaştırdıklarında; hem bu faaliyetlerine bir meşruiyet katabilmek hem de gidilen coğrafyalardaki halkı daha rahat kontrol altına alabilmek için gelişmiş-aydınlanmış-üstün Batı ile geri kalmış-mistik-zayıf Doğu algısını üretip yerleştirecek oryantalist bir stratejiyi ustaca izlemişlerdir. Gerçekten de Avrupa sömürgeciliğinin bir keşif kolu olarak çalışan oryantalizm (Meriç, 2013), Aydınlanma döneminin seküler ortamında yeşermiş ve özellikle de İslam'ı ve Müslümanları hedef alarak, onları neredeyse her türlü olumsuzluğun kaynağına oturtacak bir misyonu yerine getirmiştir. Gerek önceki yüzyıllardaki savaşlar ve öteki olma durumu gerekse de bunun üzerine giydirilen oryantalist faaliyetler sonucunda Müslümanlar hemen her zaman Avrupa ve diğer Batı uygarlığı coğrafyasında çoğunlukla olumsuz ve istenmeyen figürler konumunda kalmışlardır. Buna belki, ileride değineceğimiz gibi, 1960'lar sonrasındaki 20-30 yıllık bir dönemi istisna olarak göstermek mümkündür.

Sekülerizm modernleşmenin öylesine ayrılmaz bir parçası olmuştur ki, Batı modernitesinin kapitalizm ayağına en ciddi şekilde karşı duran sosyalist modernleşme bile ona sıkı sıkıya sarılmış ve ilahi referanslara dayalı bir yaşam anlayışının toplumların pratiğinden çıkarılması politikası en katı şekilde devam ettirilmiştir.

Komünist ideale dayandırılan rejimlerde dine ya hiç alan bırakılmamış ya da en fazla örneğin Polonya gibi ülkelerde olduğu gibi toplum üzerinde bir kontrol aracı olarak kullanılma gayesiyle sınırlı bir şekilde yer verilmiştir.

Son olarak hem Kilisenin hem de daha sonraki seküler, oryantalist ve Avrupa-merkezci bakış açısının genelde doğunun ve özelde de Müslümanların Avrupa modernleşmesine daha en başından beri yaptıkları büyük katkıları göz ardı etme noktasında da birleştiklerini ifade edebiliriz. Kapitalist zenginleşmenin başlangıcında bulunduğunu söylediğimiz tarım devrimine yol açan teknik yeniliklerden, ticaretin canlanmasına; Klasik Yunanla 12. Yüzyıldan itibaren yeniden irtibat sağlamadan, düşünsel ve bilimsel hayatın atılım yapmasına kadar pek çok alanda Batının bugünkü kapasitesine ulaşmasındaki Müslüman etkisi (ötekileştirme stratejisinin belki de kaçınılmaz bir tamamlayıcısı olarak) her zaman yok sayılmış ya da küçümsenmiştir (Hobson, 2004; Davies, 2006).

2. Post-Modern Dönem ve İslamofobi

Gelişen iletişim araçlarının ve diğer teknolojilerin de etkisiyle 20. Yüzyılın ikinci yarısıyla ve özellikle de son çeyreği ile birlikte Batı toplumlarının yaşam tarzları öyle bir noktaya gelmiştir ki artık moderniteye ait kavram ve yaklaşımlarla bu toplumlarda olup biteni analiz etmeye çalışmak çoğunlukla yetersiz kalmıştır. Yaşadığımız zaman dilimini de kapsayan ve post-modern adlandırması yapılan bu dönemi tanımlama hususunda çok farklı açılardan yaklaşanlar olmuştur. Bunlar arasında kanaatimizce en dikkate alınması gerekenlerden biri postmoderniteyi; kapitalizmin yoğunlaştığı ve çokuluslu bir forma dönüştüğü en son aşama şeklinde ele alan Jameson'un yaklaşımıdır ki aynı zamanda teknolojik gelişmeler üzerinden tüketimin ve parçalılığın baskın unsur haline geldiği yeni bir toplumsal yapıya ulaşılmıştır (Jameson, 1991). Baudrillard'ın (1988) ifade ettiği gibi, böyle bir ortamda insanlar medya tarafından esir alınmış ve gerçeğin (hatta sembolik olanın ve hayali olanın da) yerini alan bir sanal gerçeklik asıl belirleyici olmuştur. Şüphesiz postmodernite kendisini sadece ekonomik alanda gösteren bir durum değildir ancak diğer alanlarda ortaya çıkan değişiklikler büyük oranda kapitalist zenginleşme ve yayılmacılığın kaçınılmaz sonucudur. Bu haliyle de, Batı'nın 12.Yüzyıldan itibaren sürdürdüğünü söylediğimiz uzun soluklu yürüyüşünün devamı niteliğindedir.

Söz konusu postmodern dönemde, modernist paradigmanın içinden türeyen Komünizm alternatifinin de uygulamada iflas etmesinin ardından tamamen hükümlünlüğünü ilan etmiş görünen liberal kapitalizm; bir yandan akla gelebilecek her türlü enstrümanla tüketici eğilimlerini yöneterek ve ihtiyaçlar oluşturarak diğer yandan da teknolojik değişimin ürün yaşam döngülerini çok büyük bir hızla kısaltması sonucunda, bütün bu ihtiyaçları karşılayacak ürünleri arz ederek yerelden küresele her boyutta ve her konuda kendisine bir kâr alanı oluşturmuş durumdadır. Bu sınır tanımayan liberal kapitalizm döneminde sadece yeme, içme, giyinme gibi somut unsurlar değil, kültür, sağlık, zaman gibi soyut olanlar da kâra dönüştürülebilir ve bu nedenle de üretim-tüketim mekanizması içerisinde değerlendirilebilir unsurlar haline gelmişlerdir. Hatta inanma

ihtiyacı ve dinler bile, kurulan bu düzene zarar vermedikleri ve bizzat kendileri kâr kapısı oldukları sürece, dokunulmayacak ve piyasada meta konumunda yer verilmeye devam edilecek unsurlardır. Artık Batı toplumlarında bizzat dini alana ait birçok sembol, söylem ya da davranış kalıbı paraya dönüştürülecek birer tüketim nesnesi haline getirilmiş ve tüketim toplumunun arzuları çerçevesinde tahrife ya da yeniden üretime tabi tutulmuş, bu arada da etkililiği iyice zayıflatılmıştır. Kapitalizm içerik açısından yoğunlaşırken coğrafi açıdan da yayılım göstermiştir ki küreselleşme büyük oranda söz konusu coğrafi yoğunlaşmadan başka bir şey değildir.

Postmodernitenin, kendisinden önceki dönemle farklılıkları ve benzerlikleri hususunda çok şeyler tartışma konusu yapılabilir. Ancak dinin, devlet ve toplumu yani kamusal alanı düzenlemesi hususunda modern dönemde yerleşen seküler düşünce postmodern dönemde sadece devam ettirilmekle kalmamış; aynen kapitalizmin kendisi gibi daha keskin ve yoğun bir şekilde uygulanma alanı bulmuştur. O halde postmodernizmi kapitalizm üzerinden tanımladığımızda nasıl ki kesintisiz bir sürecin yoğunlaşarak devamı demişsek, sekülerizm üzerinden tanımladığımızda da kesintisiz bir sürecin yoğunlaşarak devamı olduğunu söyleyebiliriz. Burada yoğunluktan kastımız şudur ki artık seküler tutum hem devlet ve toplum düzleminde hem de bireysel düzlemde kendisine sınır tanımaz bir gerçekleşme alanı bulmuştur. Dini-geleneksel söylemin etkisiyle uygun görülmeyen, toplum içinde ayıplanan ve dolayısı ile bireyler tarafından da yapılmayan pek çok davranış özgürlük adı altında alenileştirilirken; uygun görülen, toplumda teşvik edilen ve daha fazla insan tarafından benimsenen kimi davranışlar da artık birçokları tarafından terk edilmiştir. Dini-geleneksel söylemden kopuş kaçınılmaz olarak ateistlerin ya da Hıristiyan olup da rutin ibadetlerini yerine getirmeyenlerin sayısını Batı ülkelerinde yüksek boyutlara taşımıştır (Cheyne, 2010).

Bunların yanında; dünyadaki gelir dağılımında günden güne artan uçuruma (Statistic Times, 2017) veya çoğunluğu Batı ülkeleri eliyle yapılan silah üretim ve ticaretinin vardığı dehşet boyutlara³ bakıldığında postmodern Batı'nın; tolerans ve dayanışma gibi Hıristiyanlığa dayalı geleneksel söylemlerle değil de, sınır tanımaz bir kapitalizm ve onu besleyen aynı sınırsızlıkta bir sekülerizmle kuşatıldığını söylemek zor olmayacaktır. Silahlanma örneğine bakarak Batı uygarlığı havzasında kalan insanların çoğunluğunun savaş destekçisi olduğu sonucu çıkarılamaz belki ancak tüketime ve kendi bireyselliğine odaklı bu insanların, hükümetlerinin savaşlara zemin hazırlayan politikalarına yeterince duyarlı olmadıkları veya kendi konforlarına tehdit oluşturacak unsurlarla savaşıldığı yönünde sunulan sanal gerçeklikleri yeterince sorgulamadan kabul ettikleri söylenebilir.

Demek oluyor ki seküler düşünce alışlageldiği tanımlamasıyla din ve vicdan hürriyetini temin etmekten ziyade, dini de kapitalist modernleşmenin kendi “kutsalları” doğrultusunda bir araç haline getirmiştir. Bu bakımdan da hiçbir zaman yansız bir kategori olmamış ve her zaman açıkça bir kültürel anlam ve taraflı duruş belirtmiştir

³ Dünyadaki silah ticaretinin boyutları ve Batı ülkelerinin bundaki payı hususunda www.sipri.org sitesinin veritabanına bakılabilir.

(Kumar, 2002, s. 100). İşte bu taraflılık, 1990'lar sonrasının politik konjonktüründe kendisini en fazla İslam'a ve Müslümanlara yönelik tutumunda belli etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde kartlar yeniden karılırken, Batı'nın hem de olabilecek en seri refleksle kendisini konuşlandırdığı nokta İslam'ı karşısına aldığı nokta olmuştur. Daha doğrusu çok eskilerden beri ötekisi kabul ettiği ve seküler modernleşmeci aklın en fazla rahatsız olduğu bir dini anlayış; birkaç on yıllık ertelemeyen sonra, hem de eskisinden daha şiddetli bir şekilde yeniden gerçek düşman olarak sahneye çıkarılmıştır. İslamofobi genel kavramıyla ifade edilen Batı'daki yeni dönem İslam düşmanlığı sorunu, doğrudan öncelikle Birleşik Devletler ve sonra da Batı Avrupa ülkelerinin aktif olarak destek verdikleri ya da göz yumdukları planlı ve büyük bir kampanyanın ürünüdür. Makalenin geri kalan kısmında yapmaya çalışacağımız; Birleşik Devletler öncülüğündeki Batı'yı, Müslümanları hedef tahtasına oturtacak böylesine büyük bir projeye götüren sebepleri şu ana kadar açıkladığımız tarihsel arka plan ve postmodern dönemin özellikleriyle bağlantılayarak izah etmek olacaktır.

3. Batı'yı İslamofobi Oluşturmaya Götüren İki Temel Sebep

İslamı ve Müslümanları, başta terör olmak üzere neredeyse akla gelebilecek bütün olumsuzluklarla özdeşleştiren ve Batı toplumlarının sahip olduklarını düşündükleri bütün olumlu birikimler açısından da tehdit konumuna yerleştiren İslamofobi inşa etme projesinin postmodern ve Soğuk Savaş sonrası dönemin koşulları ile bağlantılı iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, dönemin ekonomik ve politik hedefleri doğrultusunda oryantalist mantığın devam ettirilmesi arzusudur. İkincisi ise her türlü olumsuzluğa ve engellemelere rağmen, oyunu Batı'nın koyduğu kurallara göre oynayarak zemin kazanan Müslüman kesimlerin durdurulması hedefidir.

a. Yeni Oryantalizm

İslamofobinin 1990'lardan itibaren büyük bir hızla hem coğrafi açıdan yayılmasının hem de derinleşmesinin önemli bir sebebi büyük oranda önceki oryantalist mantıkla örtüşmektedir: İslamı ve onun bağlularını kötü göstermek üzerinden, Müslüman coğrafyalara yönelik oluşturulacak her türlü stratejiye hukuki-politik meşruiyet katmak. Birleşik Devletler'in, ihtiraslı bir yeni muhafazakar grubun öncülüğünde hayata geçirmeye çalıştığı ve öncelikle Orta Asya'dan Ortadoğu ve Afrika'ya kadar uzanan kuşakta Soğuk Savaş yıllarından farklı bir düzenin kurulabilmesine ve sürdürülebilmesine dayalı yeni stratejisi için böyle bir meşruiyet çalışması gerekli idi. 1990'ların dünyasında ABD gibi global bir ihtirasın peşinden gidebilecek durumda olmasalar bile Batı Avrupa ülkeleri de bir yandan Müslümanlara ilişkin tarihin hala canlı tutulan izleri nedeniyle diğer yandan da kendi içlerinde artmaya başlayan sosyo-ekonomik sorunlar ve bu sorunların güçlendirdiği yabancı düşmanlığı ve ulusalcı duyguların hedef tahtasına ilk olarak Müslümanları oturtması sebebiyle, ABD'nin İslamofobi projesine destek vermişler ya da en azından seslerini çıkarmamışlardır.

Başka bir ifadeyle geçmiş birkaç on yıl süresince en önemli öteki rolündeki Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasından sonra dünyanın 1990'larla birlikte aldığı yeni görünüm

içerisinde seküler ve kapitalist modernleşmenin kesintisiz ilerleyişini devam ettirebilmesi ve Batı'nın kendi içerisinde bütünlüğünü koruyabilmesi yeni bir ötekiye gerektiriyordu ki bunun bulunması için fazla zorluk çekilmedi ve geleneksel düşmana yani İslam'a ve Müslümanlara dönüldü. Ancak Müslümanların öteki rolüyle Batı tarafından yeniden dikkate alınmaları, dönemin koşullarına uygun bir şekilde yapılmalıydı. Bunun anlamı; İslam düşmanlığı ve Müslümanlarla mücadele geleneksel yöntemlerden çok daha sofistike bir tarzda ve postmodern toplum insanının "ikna edilebileceği" araçlarla yapılmalıydı ki sonuçta ortaya çıkarılan İslamofobiydi.

Bu arada Müslümanlar üzerinden oluşturulacak bir güvenlik tehdidi yoluyla kendi toplumlarını kontrol altına alma amacını da yeni oryantalist mantığın içerisinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü neredeyse bütün hayatı iletişim ve diğer teknolojik araçlar üzerinden iletilen algı oluşturuca mesajlarla doldurulan post-modern Batı insanı; sahip olduğu tüketim odaklı, konforlu veya en azından demokratik ve özgür alanı kendisinden alabilecek şekilde sunulan ve başta terör olmak üzere her türlü kötülüğün kaynağı olarak gösterilen Müslümanlara yönelik, onları sınırlandırıcı bütün politikalara onay verecek duruma gelmiştir. Hatta daha internet ve cep telefonu gibi iki muazzam iletişim (ve elbette ki algı oluşturma) vasıtasının yaygın olmadığı 1990'ların başında bile dünya toplumu Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesini, bu işgali gerçekleştirirken işlediği her türlü hak ihlallerini, hatta Basra Körfezi'ne yayılan petrolün oluşturduğu aşırı çevre kirliliğini ve bu petrolün yaşamlarını tehlikeye attığı çaresiz karabatak kuşlarını an be an televizyonlardan izleyebilmiştir. İnsanlar senaryonun devamında da ABD'nin, barış ve istikrar getirmek adına harekete geçişini ve Irak ve Kuveyt halkları ile birlikte, balıkçıları da kurtarışını izlemiştir. Karabatak kuşları ve aşırı deniz kirliliği dâhil, o dönemde yayınlanan pek çok görüntünün Körfez Savaşı'na ait olmadığı sonradan ortaya çıkmış olsa bile Batı toplumlarında ve dünyanın geri kalan kısmında hedeflenen algı çoktan oluşturulmuştu. İnternetin, cep telefonlarının ve daha birçok benzer araçların yaygın kullanıma sokulmasından sonra ise yeni oryantalizmin gerçeklerden kopuk algı oluşturma imkânı öylesine inanılmaz boyutlara ulaşmıştır ki, buna "medyatik oryantalizm" denmesi isabetli olmuştur (Kaplan, 2012). Kısacası oryantalizm daha çok akademik çalışmalar, sanat ve edebiyat üzerinden işlev görür durumda iken, İslamofobi (yeni oryantalizm) bunlarla birlikte daha çok medya gibi popüler kültür araçlarını devreye sokmuştur (Zebiri, 2011, s. 173).

Yeni oryantalizm, sahip olduğu ve çok yönlü hareket edebilmesine imkân tanıyan teknolojik donanım sayesinde her türlü yaş, cinsiyet ya da sosyo-ekonomi grubundan insana ulaşabildiği gibi, gerek kullandığı terminoloji ve gerekse ürettiği sahte Müslüman algısı bakımından da, eski oryantalist çabalara göre çok daha insafsız ve gerçeklerden uzak bir noktaya savrulmuştur. Yani İslamofobi; kapitalizmin ve sekülerizmin yoğunlaşarak varlığını hissettirdiği bir dönemde oryantalist yaklaşımın da yoğunlaştığı bu yeni aşamayı özetleyen bir kavramdır. Zaten tarihsel olarak var olan ve Batı ülkelerinin toplumsal hafızalarında yerini koruyan olumsuz bir Müslüman algısı; post-modern dönemin özelliklerine uygun olarak ve teknolojinin bütün imkânları da kullanılarak yeniden üretilmiştir. Söz konusu Müslüman algısı Batı toplumlarının ve daha geniş insanlık ailesinin büyük uğraşlar sonucunda ulaşılabildikleri modern

medeniyetin, demokratik değerlerin ve barışın karşısında ve neredeyse bütün kötülüklerin müsebbibidir.

b. Müslümanların Demokratik Zeminde Güç Kazanmaları

Batı'nın, İslâmı yeniden karşısına almasının ve İslamofobi gibi çok büyük bir senaryoyu devreye sokmasının bir diğer önemli sebebi, oryantalizmin fazlasıyla işlevsel olduğu geçen iki yüzyılda bulunmayan ve fakat özellikle 1990'lardan itibaren kendisini belli eden çok daha güncel bir durumdan kaynaklanmaktadır: Müslümanların, iki kutuplu sistemin iflasından sonra artık sınır tanımaz konuma geldiğini söylediğimiz kapitalist modernleşmeye dur diyebilme potansiyelini taşımaları. Yani Müslümanlar sadece tarihi sebeplerden dolayı değil; nüfuslarıyla, coğrafi yaygınlıklarıyla ve özellikle burada bahsedeceğimiz yeni politik ve kültürel duruşlarıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı modernitesi için bariz bir öteki adayı olarak belirmişti.

En büyük düşmanları durumundaki Müslümanları 19. Yüzyılda büyük oranda sömürgeleştirdikten ve oryantalist tahrifle istedikleri formatta tanımladıktan sonra Batılı devletler, 20. Yüzyılda da Doğu üzerindeki tahakkümlerini bu defa yeni bir kılıfla devam ettirmişlerdir. Afrika'da, Ortadoğu'da ve Asya'nın diğer bölümlerinde kendileri tarafından kontrol edilebilir dikta rejimleri veya manipüle edilebilir demokrasiler oluşturmak yoluyla aynı sömürge stratejisini sürdürmüşlerdir. Söz konusu strateji yüzyılın ikinci yarısındaki iki kutupluluğa dayalı konjonktürde büyük oranda işe yarımış ve hatta bağımsızlıklarını elde ettikleri düşüncesine sahip pek çok İslam ülkesinde, Batı ile olan ilişkiler hususunda olumlu bir hava ortaya çıkarmıştır. Zaten Soğuk Savaş döneminde Müslüman coğrafyalara ilişkin sorunlar tartışılırken ve haberleştirilirken kullanılan dil bile pragmatik bir üsluba sahipti ve Müslümanları suçlayıcı olmamaya, olaylardan bahsedilirken örneğin "Ortadoğu ile ilgili meseleler" ya da "Araplarla ilgili meseleler" tabirlerine yer verilmeye çalışılıyordu (Challand, 2012). Aynı dönemde II. Dünya Savaşı'ndan ağır tahribatla çıkan Avrupa ülkelerinde kapitalist sistemin çarklarının yeniden işletilebilmesi adına Müslümanların, dini kimlikleri ile değil fakat emek unsuru olma özellikleriyle bu ülkelere kitleler halinde gelmelerine müsaade edilmiştir. 1950'lerde başlayan ve 1960'larda hızlanan göçlerle gelenler de uzunca bir süre dini kimliklerini öne çıkaran bir görüntüde olmamışlar ve yaşadıkları toplumlarda bu yönleriyle algılanmamışlardır (Cesari, 2002).

1990'larla beraber ise, rejimleri kontrol ve manipüle üzerinden Müslümanları baskılamak yeterli olmamıştır. Yeniden bir dini uyanış ve İslam'a sarılış ile Batı karşıtlığı kol kola girerek pek çok İslam ülkesi toplumunun en belirgin özelliğini meydana getirmiştir. Demokratik seçimlerin yapıldığı birçok ülkede bu, siyasete de yansımıştır. Ürdün, Cezayir, Türkiye, Tunus gibi ülkelerde İslami çizgiye yakın kadrolara sahip partiler seçimlerde çok ciddi yükseliş yaşadılar. Hemen 1990'larda bir seçim başarısına dönüşme bile İslami bir yeniden silkinmenin varlığı Mısır, Sudan, Nijerya, Endonezya, Malezya gibi başka birçok ülkede de göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Dahası eskisi kadar iş piyasasında ihtiyaç duyulmamalarına rağmen Avrupa'daki ve diğer Batı ülkelerindeki Müslüman nüfusu da artmaya devam etmiş ve dini ya da sivil toplum yapıları ve kültürel özellikleriyle toplumsal yaşam

içerisinde görünür hale gelmişlerdir. Bu görünürlük bir de yaşlanan bir Avrupa toplumu içerisinde çok daha genç ve aktif Müslüman kitlesi üzerinden olunca (Hackett, 2016) etkisi daha belirginleşmiştir.

Uzun zamandan beri çok dar bir alana hapsedilerek etki gücü azaltılan Hıristiyanlığın aksine hayata en dinamik ve bütün yönleriyle nüfuz eden komple bir yaşam tarzı sunan İslam elbette ki neredeyse her şeyin piyasa mantığına göre şekillendirildiği ve seküler düşüncenin artık iyice baskın hale geldiği postmodern bir dönemde, dönemin hâkim unsurları tarafından istenmeyecekti. Nitekim, Müslümanların hem dünya genelinde hem de Batı ülkeleri içinde daha aktif hale gelmeleri ve bu aktifliklerini de bizzat modernitenin öngördüğü demokrasi, sivil toplumculuk gibi araçlar üzerinden kazanıma dönüştürmeleri seküler kapitalist akli rahatsız etmek için yetip de artmıştır. İslam düşmanlığını artırma ve Müslüman imajını iyice olumsuzlama amacına yönelik girişimler tam bu noktada devreye sokulmuştur.

Burada hemen akla gelebilecek itiraz Müslüman nüfusun yoğun olduğu neredeyse bütün ülkelerin her türlü ekonomik ve sosyal geri kalmışlıkla ya da çatışma ve politik sorunlarla birlikte anılır durumda olmalarıdır. Hal böyle iken, İslam toplumlarının nasıl olup da askeri kapasite, ekonomik refah ve politik etki bakımından belki de tarihinin en zirve dönemlerinden birini yaşayan ABD için ve bütün Batı uygarlığı için alternatif sunabileceği sorulabilir. Oysaki bizzat böyle bir sorunun zihinlere yerleştirilmesi bile aslında İslamofobi projesinin bir ürünüdür. Şöyle ki; İslam toplumlarına bakıldığında 1990'lı yılların ilk yarısında da bu soruyu dile getirmek için bir zemin vardı belki ancak bunun karşısında yer alabilecek argümanları ortaya koyabilecek pek çok belirti de vardı. Yani Müslümanların çoğunlukta olduğu birçok ülkede ve ayrıca Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar arasında hem piyasa ekonomisi ile hem de demokrasiye dayalı politik düzenle barışık, yaşadıkları toplumlardaki diğer kesimlerle uzlaşa içerisinde olabilecek ve çatışmadan uzak bir anlayışa sahip bir orta sınıf her şeye rağmen vardı. Ek olarak; nüfus fazlalığı içinde belki fazla göze batmayan ama toplumsal yenilenmeye öncülük edebilecek miktarda eğitim seviyesi yüksek ve teknolojiyi kullanan genç bir neslin yetişmesi, ileriye yönelik umutları besleyebiliyordu. Müslüman ülke nüfuslarının geniş bölümünü oluşturan yoksul gruplar bile tepkilerini çoğunlukla demokratik sistem içerisinde yansıtıyorlar ve ekonomik ve politik haklarını talep etmekten başka bir amaç taşımıyorlardı. Esposito'nun vurguladığı gibi sivil toplumun, siyasi partiler gibi politik kurumların ve ayrıca toplumsal hareket ve kurumların farkına varmasıyla İslam, yeniden bir güç konumuna gelmişti (Esposito, 2000). Var olduğunu söylediğimiz Batı karşıtlığı da zaten Batı'nın uyguladığı eşitlikten ve dengeli bölüşümden uzak dünya politikalarıydı. Aksi halde, yine Esposito'nun atıfta bulunduğu Gallup'un 2001-2007 dönemine ait ve Müslüman yoğunluklu 35 ülkede yapılan çok kapsamlı araştırmada elde edilen cevaplara göre; Müslümanların çoğunluğu politik hakların ve ifade özgürlüğünün özlemini çekmekte ve demokrasinin, daha adil bir toplumun ve ilerlemenin anahtarı olduğuna inanmaktadırlar (Esposito, 2011, s.17).

Müslümanların özlemini çektiğini söylediğimiz sosyal adalet, ifade özgürlüğü ve diğer politik haklar aslında İslam'ın özünde de bulunmaktadır. Yüzyılların hataları ile kaybedilen bütün bu değerler bir anlamda Müslümanların, Batı modernleşmesinden

olumlu yönde etkilenecek yeniden keşfettikleri ve sahip olmak istedikleri özelliklerdir. Başka bir ifade ile, Batı'nın modernite aynası üzerinden kendi sorgulamalarını yapan Müslümanlar, yitirdikleri ama İslami bir perspektifle yeniden üretecekleri bazı parçaları orada bulmuşlardı. En azından bu yönde bir istek ve potansiyelin olduğuna dair Soğuk Savaş sonrası dönemde ciddi ipuçları vardı.

Seküler ve kapitalist modernleşmenin en yoğun bir şekilde kendisini hissettirdiği ve rakipsiz kaldığı bir dönemde kendisine alternatif olabileceğini söylediğimiz İslamî uyanış; Müslümanların, oyunu liberal demokrasinin kurallarına bağlı kalarak oynadıkları ve fakat İslami söylemle bağdaştırarak, ulusal veya global düzlemde daha adaletli bir politik ve ekonomik paylaşım talep ettikleri bu uyanıştır. Amerika ve Avrupa'da yaşayan Müslümanlar da hiçbir zaman buldukları ülkelerin politik sistemleriyle mücadele içerisinde olmamışlardır. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayanlar, Birlik projesine de yansıyan daha fazla özgürlük ve çok kültürlülük söylemlerinden cesaretlenerek sadece benzer diğer gruplarla aynı hak ve özgürlükleri elde etmenin peşine düşmüşlerdir. Ülkelerindeki baskıcı ortamdaki kaçarak veya eğitim amacıyla Batı Avrupa'ya giden çok sayıda Müslüman; hem yaşadıkları ülke toplumlarıyla entegrasyonu sağlayacak uzlaşımçılığa hem de geldikleri ülkelerdeki rejimleri daha adaletli ve özgür yöne götürecektir değişimciğe öncülük edecek elit bir grubu oluşturmuşlardı (Klausen, 2005). Ekleme gerekirse, dünya genelindeki Müslümanların çok büyük bir bölümü İŞİD gibi terör örgütlerine ve intihar bombacılığı gibi eylemlere aktif destek vermek şöyle dursun, bunları hiçbir zaman tasvip dahi etmemişlerdir (Lipka, 2017). Kaldı ki örneğin ABD'de 1970'den 2012'ye kadarki zaman diliminde gerçekleşen terör saldırılarının sadece yüzde 2,5'lük bölümü kendisini Müslüman olarak tanımlayanlar tarafından gerçekleştirilmiştir (Chipana, 2016). Daha kapsamlı bir araştırmaya göre de Müslümanlar; farklı uygarlıklar arasında ortaya çıkan çatışmaların 1945-1989 döneminde sadece yüzde 23 kadarına, 1990-1998 döneminde de yüzde 24 civarındaki bölümüne dâhil olmuşlardır (Fox, 2000).

İşte Müslümanların önemli bir kısmının durduğu bu ılımlı ve yapıcı nokta görmezden gelinmiştir. Dini-geleneksel söylemlerin etkisini yitirdiği postmodern aşamadaki Batı ülkeleri, Müslümanlardan gelen ve işbirliğine gidecek olsa, dünyada daha dengeli ve barışa dayalı bir sistemin kurulabilmesine imkân verebilecek bu sese kulak tıkamıştır. Kendi sınır tanımaz kapitalizmini önde tutmuş ve oryantalist mantığın yenilenerek sürdürülmesinde karar kılmıştır. Bu mantık çerçevesinde, yukarıda açıklanan geniş kitlelerin aksine İslam'ı şiddet, terör ve daha başka kötülöklere götürecektir şekilde yorumlayan marjinal grupların yaklaşımını gerçek İslamî gibi öne çıkarmış ve kısa zamanda İslamofobiyi yaygınlaştıracak bir Müslüman algısını üretmeyi kendi çıkarlarına daha uygun bulmuştur. Hatta El Kaide ve DEAŞ gibi örgütlerin çok kısa bir sürede etki gücü yüksek yapılara dönüşmeleri, ABD'nin ve ortaklarının kontrol ve müdahale gücüne sahip oldukları coğrafyalarda ciddi bir para akışını, petrol ve silah dâhil büyük bir ticareti yürütebilmeleri ve fakat buna karşılık eylemleriyle İslamofobiye ve onun üzerinden de yine ABD'nin ve Batılı ortaklarının küresel planlarına en sağlam gerekçeyi sağlamaları dikkate alındığında; söz konusu örgütlerin, yine ABD tarafından oluşturulmuş manipülatif unsurlar olduğu yönündeki iddiaları hesaba katmamak mümkün değil (Chengu, 2014).

İşbirliği yerine çatışmaya ve savaflara yol açan bu yolun tercih edilmesi, derinlik ve genişlik kazanan liberal kapitalizmin baskın olduğu Batı'da neye öncelik verildiğini de göstermiştir. Verilen bu öncelik ve izlenen mega proje, aradan geçen çeyrek asırda Müslümanlar üzerinde çok önemli iki etki oluşturmuştur. Birincisi; İslamofobi oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen topyekûn saldırılar ve geliştirilen araçların acımasızlığı karşısında Müslümanlar konusunda iyimser ve umutlu bir şeyler söylemek o kadar zorlaşmıştır ki bizzat Müslümanlar 1990'lardan bugüne geçen zaman içerisinde ancak kendilerinin terörle ve diğer kötülüklerle alakalarının olmadığını anlatmaya çalıştıkları savunma konumunda kalabilmişlerdir. Hatta bunun da ötesinde, Müslümanların yetersizliklerine ve dünyaya saçtıkları zararlara ilişkin yürütülen İslamofobik kampanya o derece başarılı olmuştur ki birçok Müslümanı bile kendilerinden şüphe eder ve haklarında türetilen İslamofobik kavramları kabul eder duruma getirmiş, yani bir anlamda Müslümanlara bir de içerden zarar vermiştir (Ameli, 2002). Birçok yerde Müslümanlar en az Batı toplumları kadar radikal İslamcı hareketlerden endişe duyar noktaya gelmişlerdir (Lipka, 2017). Zaten yapısal bir sürü sorunla yüz yüze kaldıklarını söylediğimiz çoğu İslam toplumunda ve Batı ülkelerindeki Müslümanlar arasında bu durum birçoklarını; sağlıklı bir özeleştiri yerine özgüven eksikliğine, umutsuzluğa ve içe kapanmaya sürüklemiştir. Böylelikle de 1990'larda yeni bir dünya kurulurken, buna barışçıl değerler üzerinden destek verebilecek ve bir medeniyetler ittifakını⁴ gerçekten omuzlayabilecek bir kesim kaybedilmiş ve görünüşe göre büyük bir fırsat kaçırılmıştır. Söylemek istediğimiz, bu kesimin tamamen ortadan kalktığı değildir ancak sadece Müslüman olmalarından dolayı, olumsuz her türlü olayda olağan şüpheli muamelesi görmeleri ve fiili ya da psikolojik baskıya maruz kalmaları onları savunmacı ve mahcup bir pozisyona sürüklemiştir.

Batı'nın, işbirliği yerine İslamofobi projesi üzerinden İslam'a yönelik acımasız bir saldırıyı tercih etmesinin Müslümanlar üzerindeki ikinci etkisi de aynı ölçüde zararlı olmuştur. Legal-demokratik yollardan bireysel veya toplumsal değişim umutlarının yok olduğu bir durumda, bazı insanların aşırı akımlara meyletmeleri daha kolay olabilmektedir. Sosyo-ekonomik açıdan olumsuz koşullarda yaşayan, hatta 1990'lardan itibaren kendi topraklarına taşınan savaşların oluşturduğu kaos ve yıkımlarla iyice boşluğa düşen insanlar; bunun verdiği hınçla, kendisini İslami olarak tanıtan ve fakat terör ya da başka türlü olumsuz yöntemleri kullanan örgütlere daha kolay yönelebilmişlerdir. Her şeye rağmen, bu yönelimlerin genel İslam toplumu içinde çok sınırlı bir orana tekabül ettiğini ama yine de bu sınırlı grubun gerçekleştirdiği ses getirici eylemlerin bütün Müslümanlara zarar verdiğini eklemek gerekir. Bu açıdan bakıldığında; söz konusu örgütlerin Batı ülkeleri tarafından oluşturulduğu iddiaları abartılı bulunsa bile, insanların o örgütlerin etki alanlarına itilmelerinde, Batı'nın rolü açıkça kabul edilmelidir.

⁴ Medeniyetler çatışması tezine karşılık olarak başta İslam ülkeleri ile Batı ülkeleri arasındakiler olmak üzere farklı medeniyet havzaları arasındaki kopuklukları ortadan kaldırmayı amaçlayan yani bir anlamda İslamofobi projesine de cevap olan Medeniyetler İttifakı, dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'la İspanya Başbakanı José Luiz Zapatero'nun öncülüğünde ortaya atılan bir girişimdir.

Hatta daha iş bu örgütlere dönüşmeden; inandığı dine ve yaşam tarzına yönelik küçük düşürücü ithamların ortaya çıkması ve süreklilik kazanması birçok Müslümanın tepkisel moda girmesine ve bazılarının da İslam'da dahi yeri olmayan kanallar üzerinden intikam duygularını tatmin etmeye çalışmasına zemin hazırlamıştır. Söz gelimi o güne kadar kendi halinde yaşayan Birleşik Krallık'taki Müslümanlar arasında (hatta hayatlarında İslam'a yer vermeyenler arasında bile); Salman Rüşdi tarafından yazılan ve İslam'a büyük hakaretler içeren Şeytan Ayetleri kitabının 1988 yılında ülkede yayınlanmasından sonra büyük bir tepkisellik ortaya çıkmış (Mandaville, 2003, s. 46), sonraki yıllarda başörtüsü yasağı ve Hz. Muhammed hakkında zaman zaman hakaret dolu karikatürlerin ve yazıların yayınlanmasıyla da bu tepkisellik hem bütün Avrupa'ya yayılmış hem de bazı insanları daha radikal tepkiler verme noktasına taşımıştır.

Sonuç

Batı'nın yüzyıllardır öncelik verdiği; kapitalizmin çıkarları ve bunu tamamlayan seküler Aydınlanma aklının doğrularıdır. Küresel düzeyde insanlığın git gide ağırlaşan sorunlarına bakıldığında, bu aklın tıkanma noktasına geldiği ve maddi refah anlamında (o da büyük oranda kendi toplumlarına) getirdiği başarıları bile alıp götürebilecek risklerle karşı karşıya kaldığı görülebilir. Kapitalizmin aşırılıklarına bir tepki olarak doğan ve fakat kendisi de başka aşırılıklar üzerinden çözüm üretmeye çalışan komünizmin başarılı olamayacağı anlaşıldığında, bizzat bu ideolojinin yürütücüleri tarafından özeleştiriyeye tabi tutulmuş, Batı bloğu ile diyalog halinde reformlar devreye sokulmuş ve görece olarak yumuşak bir geçişle komünist denemenin (şimdilik) tarih sahnesinden çekilmesi sağlanmıştır. Postmodern yoğunlaşmasına ulaşan liberal kapitalizmin de böyle bir özeleştiriyeye kendisinde yapması ve Soğuk Savaş sonrasında yeni düzen arayışlarına girilirken, bu özeleştiriyeye üzerinden hareket etmesi gerekirdi. Ancak tercih edilen yol bunun neredeyse tam tersi yönünde olmuş; özeleştiriyeye yerine aşırı bir özgüven, eşitlikçi bir diyalog yerine yeni bir yayılcılık ruhu Batı'nın politikalarına yansımıştır. Bu yola girilirken de ilk elde hedefe oturtulan kesim Müslümanlar olmuş ve tarihsel öteki Müslümanlara yönelik yeni dönem stratejisi İslamofobi gibi çok kapsamlı ve riskli bir sanal gerçeklik üzerinden şekillendirilmiştir. Oysaki 1990'larda yeni bir dünya düzeni kurulurken Müslümanlarla diyalog sağlayabilme açısından koşullar oldukça müsaitti. Batı bunu değerlendiremedi ve çıkarlarını devam ettirmek adına Müslümanlarda bulunan olumlu hava ve iletişime açık pozisyonu dikkate almadı. İslam'ı, Avrupa modernleşmesini ortaya çıkaran ve onun parçası durumundaki uygarlıklardan biri kabul eden Delanty'nin de (2012) tespit ettiği gibi diyaloga ve karşılıklı saygıya öncelik vermedi.

Önümüzdeki dönemde gerçekleşebilecek bir ihtimal; yaratılan İslamofobi sanal gerçekliğinin kontrolden çıkması durumudur ki bu sadece hedeflendiği şekilde Müslümanlara değil, ondan da önce doğrudan Batı uygarlığına öldürücü ağır darbeler vuracaktır. İkinci bir ihtimal de sağduyu sahibi Müslüman çoğunluğun, İslamofobi üzerinden kendilerine yapılandırılan suçların şokunu ve mahcubiyetini çabuk atlatabilmeleri ve aynen 1990'larda olduğu gibi karşılıklı anlayışa ve adalete dayalı yeni bir düzenin kurulması için çabalamaları umududur.

Kaynakça

- Ameli, Saied Reza, *Democracy in Question – The Persecution of the Believers or the Reverse Processing of Power and Powerlessness*, (Wembley: Islamic Human Rights Commission, 2002).
- Appleby, R. Scott, “Rethinking Fundamentalism in a Secular Age”, *Rethinking Secularism*, ed. Craig Calhoun, Mark Juergensmeyer ve Jonathan VanAntwerpen, (Oxford: Oxford University Press, 2011), s. 225-247.
- Baudrillard, Jean, *Selected Writings*, ed., Mark Poster, (Stanford: Stanford University Press, 1988).
- Cesari, Jocelyn, “Islam in France: The Shaping of A Religious Minority”, ed., Y. Haddad, *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 36-51.
- Cheyne, James Allan, “The Rise of the Nones and the Growth of Religious Indifference”, *Skeptic*, 15/4 (2010): 56-60.
- Challand, Benoit, “Interwined Identities: A Gender-based Reading of the Visual Representations of Contemporary Islam in European Textbooks”, ed., G. Jonker ve S. Thobani, *Narrating Islam – Interpretations of the Muslim World in European Texts*, (London: Tauris, 2012), s. 120-150.
- Chengu, Garikai, “America Created Al-Qaeda and the ISIS Terror Group”, <https://www.globalresearch.ca/america-created-al-qaeda-and-the-isis-terror-group/5402881> (erişim: 16 Kasım 2017).
- Chipana G., Claudio, *Islamophobia and Its Ideological Roots*, <http://theprisma.co.uk/2016/06/10/islamophobia-and-its-ideological-roots/> (erişim: 10 Mart 2017).
- Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2006).
- Delanty, Gerard, Islam and European Modernity in Historical Perspective: Towards a Cosmopolitan Perspective, ed., Hakan Yılmaz ve Çağla E. Aykaç, *Perceptions of Islam in Europe - Culture, Identity and Muslim ‘Other’*, (London: I. B. Tauris, 2012), s. 13-27.
- Epstein, Steven A., *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası – Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2014).

- Esposito, John L., “Islam and Secularism in the Twenty-First Century”, ed., Azzam Tamimi and John L. Esposito, *Islam and Secularism in the Middle East*, (New York: New York University Press, 2000), s. 1-13.
- Esposito, John L., “Rethinking Islam and Secularism”, *Guiding Papers Series*, (Pennsylvania: The Association of Religion Data Archives, 2011). Fox, Jonathan, “Two Civilizations and Ethnic Conflict: Islam and the West”, *Journal of Peace Research*, 38/4 (2000): 459-472.
- Francisco, Adam S., *Martin Luther and Islam: A Study in Sixteenth-Century Polemics and Apologetics*, (Laiden: Brill, 2007).
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, 18. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016).
- Hackett, Conrad, “5 Facts About the Muslim Population in Europe”, *Pew Research Center*, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/07/19/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/> (erişim: 16 Şubat 2017).
- Hobson, John M., *The Eastern Origins of Western Civilisation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).
- Jameson, Fredric, *Post-modernizm or the Cultural Logic of the Late Capitalism*, (Durham: Duke University Press, 1991).
- Kaplan, Yusuf, “Yeni-Oryantalizm: Kültürel Sömürgecilik”, *Mostar*, 90 (2012).
- Klausen, Jytte, *The Islamic Challenge – Politics and Religion in Western Europe*, (Oxford: Oxford University Press, 2005).
- Kumar, Krishan, “Ulus-devlet, Avrupa Birliği ve Ulusaşırı Kimlikler”, ed., Nezar Alsayyad ve Manuel Castells, *Müslüman Avrupa ya da Avro-İslam - Küreselleşme Çağında Siyaset, Kültür ve Vatandaşlık*, (İstanbul: Everest Yayınları, 2002).
- Lipka, Michael, *Muslims and Islam: Key Findings in the US and Around the World*, 26 Mayıs 2017, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/05/26/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>.
- Mandaville, Peter, “Avrupa’da Müslüman Gençlik”, ed., Shreen Hunter ve Huma Malik, *Avrupa ve Amerika Müslümanları*, (İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003), s. 45-50.
- Meriç, Cemil, “Oryantalizm, Sömürgeciliğin Keşif Kolu”, *Kültürden İrfana*, (İstanbul, İletişim: 2013), s. 85-96.

- Miller, David, vd., “The Five Pillars of Islamophobia”, 8 Haziran 2015, <https://www.opendemocracy.net/opensecurity/david-miller-tom-mills-hilary-aked-narzanin-massoumi/five-pillars-of-islamophobia> (erişim: 27 Şubat 2017).
- Noack, Rick, “A Hungarian Village Declared ‘War’ on Muslim Immigration. Few Objected.” *The Washington Post*, 14 Şubat 2017, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/14/a-hungarian-village-declared-war-on-muslim-immigration-few-objected/?utm_term=.cdd43a7dc3e5 (erişim: 20 Nisan 2017).
- Razack, Sherene H., *Casting Out-The Eviction of Muslims from Western Law and Politics*, (Toronto: University of Toronto Press, 2008), s. 5.
- Samur, Hakan, “Avrupa’daki İslamofobinin ‘Avrupalı’ Sebepleri”, *Mukaddime*, 7/2 (2016): 295-319.
- Samur, Hakan, “Avrupa’nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15/29 (2017): 147-173.
- Southern, Richard W., *Western Views of Islam in the Middle Ages*, (Cambridge: Harvard University Press, 1962).
- Wakefield, Andre, “The Theological Roots of Secular Modernism”, *Enlightenment and Secularism – Essays on the Mobilization of Reason*, ed., Christopher Nadon, (New York: Lexington Books, 2013), s. 103-112.
- Statistic Times, “List of Countries by Projected GDP per Capita”, *Statistic Times*, <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp-capita.php> (erişim: 02 Mart 2017).
- Yavuz, Hilmi, *Avrupa’nın Zihin Tarihi*, (İstanbul: Timaş, 2012).
- Zebiri, Kate, “Orientalist Terms in Contemporary British Islamophobia”, ed., John L. Esposito ve İbrahim Kalın, *The Challenge of Pluralism in the 21st Century - Islamophobia*, (Oxford: Oxford University Press, 2011), 173-190.